

Zinsvolgorde en syntactische integratie in voorwaardelijke zinnen

Alex Reuneker, Universiteit Leiden

a.reuneker@hum.leidenuniv.nl

Zinsvolgorde en syntactische integratie in voorwaardelijke zinnen

1. Voorwaardelijke bijzinnen met *als*
2. Zinsvolgorde in voorwaardelijke zinnen
 1. Twee of drie zinsvolgorden?
 2. Annotatie (en -betrouwbaarheid), afwijkende patronen
 3. Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register
3. Syntactische integratie bij zinsinitiële voorwaardelijke zinnen
 1. Drie syntactische patronen
 2. Annotatie (en -betrouwbaarheid), afwijkende patronen
 3. Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register
4. Conclusies en vervolg

1. Voorwaardelijke bijzinnen met *als*

- Voorwaardelijke bijzinnen kunnen worden geuit met verschillende voegwoorden (o.a. *als, wanneer, indien, mits, tenzij*).
- In natuurlijke taal wordt de bij- aan de hoofdzin gerelateerd.
 - *Als Mary gaat, dan gaat John ook.* (inhoudelijk, oorzaak-gevolg; cf. Sweetser 1990: 114)
 - *Als ze *gescheiden is*, is ze getrouwd geweest.* (epistemisch, argument-conclusie; cf. Sweetser 1990: 116)
 - *Er liggen koekjes op de tafel *als je trek hebt*.* (pragmatisch, context-taalhandeling; cf. Austin 1961/1970:201, 212)
- In de formele(re) literatuur wordt deze relatie veelal als een pragmatisch verschijnsel gezien (kort door de bocht: met *als (if) p, q* uit je $p \rightarrow q$, i.e. $\neg(P \wedge \neg Q)$; zie voor expliciete opmerkingen o.a. Strawson 1952; Stalnaker 1968/1975; Grice 1975/1989; Geis & Zwicky 1971; Von Stechow 2011; Magnus 2014).
- In functionele literatuur wordt de (abstracte) relatie als deel van de vaste betekenis gezien en de (precieze) invulling als pragmatisch verschijnsel (zie o.a. Akatsuka 1986: 335; Sweetser 1990: 123; Dancygier & Sweetser 2005).

1. Voorwaardelijke bijzinnen met *als*

- In hoeverre dragen vormkernmerken/grammaticale eigenschappen genoemd in de literatuur bij aan de invulling van de relatie tussen bij- en hoofdzin?
 - Zinsvolgorde
 - Syntactische integratie
 - Werkwoordstijd
 - Modaliteit
 - Aspectualiteit
 - Onderwerp (persoon en getal)
 - Zinstype van hoofdzin
 - Negatie
 - Focuspartikels (*alleen, zelfs, ook, vooral* et cetera)
- Studie op basis van gebalanceerd corpus (gesproken-geschreven, formeel-informeel, per register gebalanceerd op genre; circa 5000 voorwaardelijke bijzinnen met *als*)

2. Zinsvolgorde in voorwaardelijke zinnen

- In de meeste literatuur worden twee volgorden onderscheiden.
 - Zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen
 - *Als de partijen er dit weekend niet uitkomen* dan zijn er maandag in hele land acties in de ziekenhuizen. (fn002695)
 - Zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen
 - Je hebt gelijk *als je bedoelt dat het eerder ons probleem is en niet die van onze dochter.* (WR-P-E-A-0004734842)
- De zinsinitiële positie wordt als de standaardpositie gezien.
 - In conditional statements, the conditional clause precedes the conclusion as the normal order in all languages. (Greenberg 1963: 84)
 - ‘Sentence-final antecedents are ‘‘syntactically marked’’’ (Declerck & Reed 2001: 367, 397)
 - ‘When one would count in a large corpus, the order in (a) [sentence-initial antecedent] is much more frequent than the order in (b) [sentence-final antecedent]’ (cf. Van der Horst 1995: 144)
 - Zie ook Comrie (1986: 84), Dancygier (1998: 145-9), Quirk, Greenbaum, Leech & Svartvik (1985: 1089)

2. Zinsvolgorde in voorwaardelijke zinnen

- Eerdere resultaten
 - Linde (1976: 282-284): 79.4% zinsinitieel en 20.6% zinsfinaal (maar: `34 conditionals in a series of interviews with middle class New York City housewives')
 - Ford & Thompson (1986): 77% zinsinitieel en 23% zinsfinaal in geschreven teksten en 82%-18% in gesproken teksten
 - Ramsay (1987: 406): 65% zinsinitieel en 35% zinsfinaal (maar: in slechts één `murder mystery novel')
 - Diessel (2005): 70.7% zinsinitieel en 29.3% zinsfinaal (gesproken en geschreven, verschillende genres)
 - Nall & Nall (2010): 79.2% zinsinitieel en 21.8% zinsfinaal in gesproken teksten, 61.3% en 38.7% in geschreven teksten
 - Renmans & Van Belle (2003): 50.75% zinsinitieel en 49.25% zinsfinaal (geschreven teksten, vooral krantenberichten)
- Kortom: hogere frequenties zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen in het Engels; zelfde trend, maar minder uitgesproken in het Nederlands.

2. Zinsvolgorde in voorwaardelijke zinnen

- Gesuggereerde redenen om voorwaardelijke bijzinnen *voorop* te plaatsen:
 - Diessel (2005, 2012) laat zien dat *voorwaardelijke* bijzinnen significant vaker zinsinitieel worden geplaatst dan andere (temporele, causale) bijwoordelijke bijzinnen.
 - Haiman (1985), Diessel (2005): Iconiciteit (situatie uitgedrukt in voorwaardelijke bijzin gaat vooraf aan die uitgedrukt in de hoofdzin)
 - Diessel (1996): Als een voorwaardelijke bijzin zinsfinaal wordt geplaatst, bestaat het risico dat de vooropgeplaatste hoofdzin als een assertie wordt begrepen (totdat de voorwaardeijke bijzin begint).
 - Johnson-Laird & Bryan 2002: voorwaardelijke bijzinnen 'set up a specific semantic constellation', of 'mental model' waarin de hoofdzin moet worden geïnterpreteerd (zie ook Dancygier & Sweetser 2000: 132).

2. Zinsvolgorde in voorwaardelijke zinnen

- Gesuggereerde redenen om voorwaardelijke bijzinnen *achterop* te plaatsen:
 - Diessel (2005): de signalering van 'niet feitelijkheid' wordt al in de hoofdzin aangekondigd door bijvoorbeeld een bijwoord als 'misschien' of 'waarschijnlijk'.
 - Ford & Thompson (1986: 367): in gesproken teksten vaker een voorwaarde als 'after-thought due to the less planned nature of spoken discourse'.
 - Ford & Thompson (1986: 367): 'disproportionally long' voorwaardelijke bijzinnen worden eerder achteropgeplaatst; Diessel (2005:453): zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen zijn gemiddeld 2.5 woorden langer dan zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen.
 - Lee (2001: 484): zinsfinale positie als de hoofdzin nodig is om de gehele uiting aan de voorgaande context te koppelen (*topic*; zie ook Haiman 1978; Ford & Thompson 1986: 367; Schiffrin 1992; Akatsuka 1986)

2.1 Twee of drie zinsvolgorden?

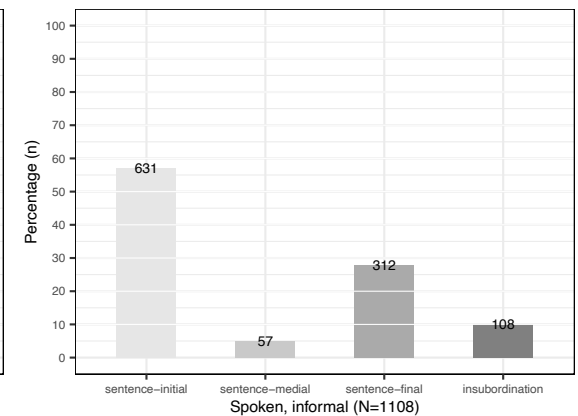
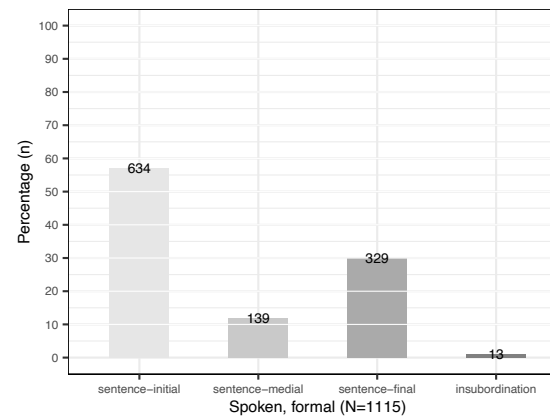
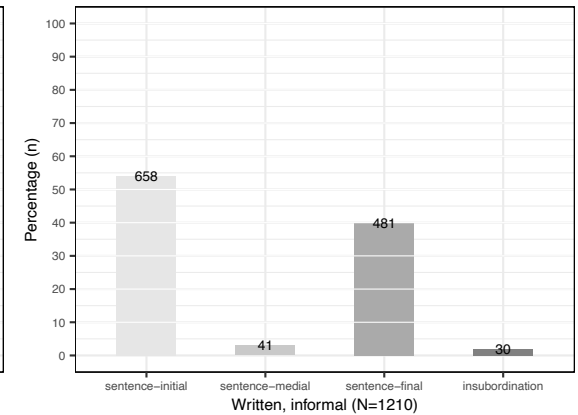
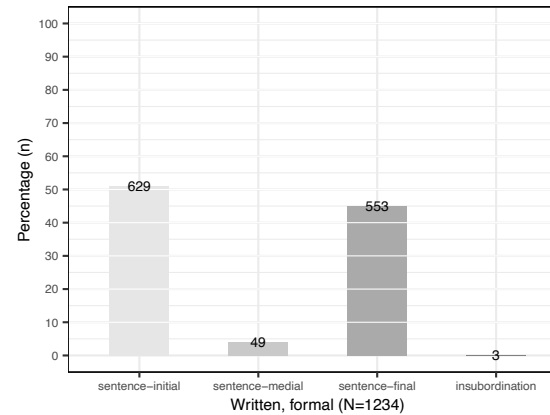
- In een (klein) aantal studies wordt een derde volgorde onderscheiden: de zinsmediale positie.
 - Enige tijd na ontvangst van de cd-rom volgt, *als u ons niet hebt gemachtigd*, een acceptgirokaart voor de betaling voor een bedrag van de kosten van de special, verhoogd met 2,50 administratiekosten. (WR-P-P-D-0000000003)
 - Tripoli stemt er mee in dat de verdachten, *als ze schuldig worden bevonden*, hun straf onder toezicht van de Verenigde Naties uitzitten in een Schotse cel. (Telegraaf, nie_s10b)
- Functies van zinsmediale voorwaardelijke bijzinnen
 - In het Engels bijna uitsluitend voor metalinguïstisch commentaar (zie ook Dancygier 1998: 106-7, 152-4; Dancygier & Sweetser 2005: 176)
 - `My husband, *if I can still call him that*, hates onion soup' (Dancygier 1998).
 - Dancygier (1998: 152): zulke metalinguïstische opmerkingen worden zo dicht mogelijk bij het becommentarieerde materiaal geplaatst, in plaats van er ver voor of achter.
 - In het Nederlands relatief vaak voor metalinguïstisch commentaar (zie Reuneker 2016)
 - `Nu is het beeld, *als u wilt: het vijandbeeld*, veel diffuser geworden en de Amerikaanse bereidheid in te grijpen navenant onzekerder' (NRC, varia5)

2.2 Annotatie (en –betrouwbaarheid), afwijkende patronen

- Annotatie op basis van annotatievoorschrift
- Het annoteren van zinsvolgorde resulteerde in een hoge betrouwbaarheidsscore (10%-sample; circa 500 zinnen)
 - Gwet's (2014) AC1=0.86, 88%, Cohen's κ : 0.79
- Enkele structurele `problemen':
 - Niet-declaratieve hoofdzinnen
 - En *als je meewilt naar Pauls housewarming in Chillburg, gezellig!!* (WR-U-E-D-0000000301)
 - Insubordinatie
 - Zeker, maar Rademaker gaat niet mee, dus ik dacht, *als je nog zin had.* (WR-U-E-D-0000000038)

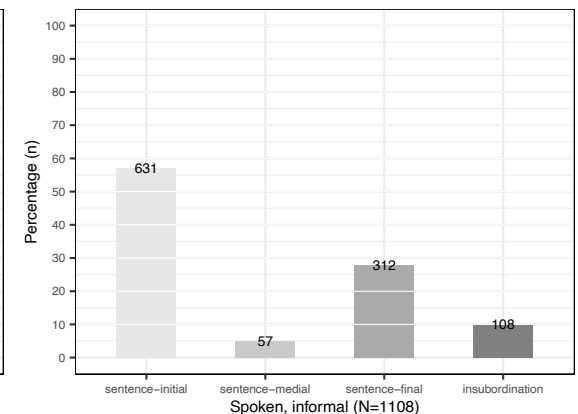
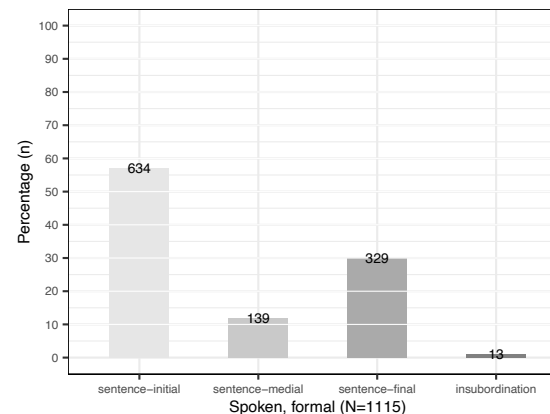
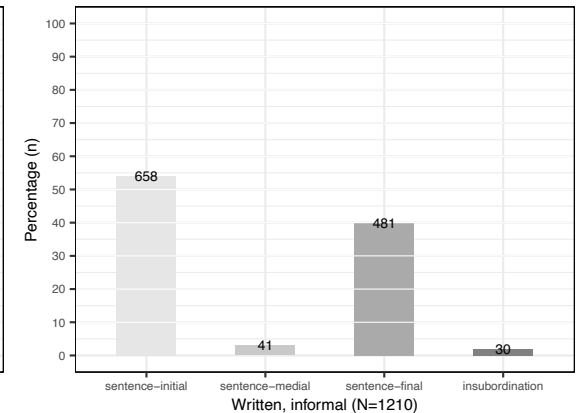
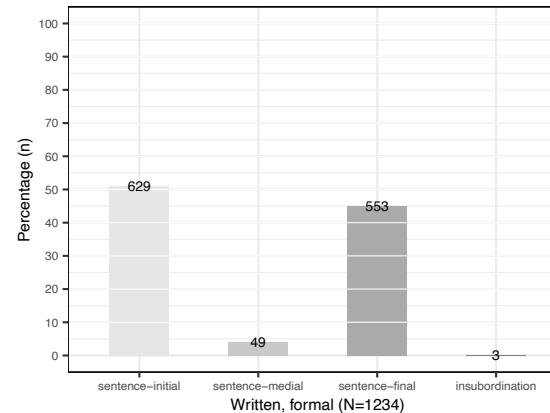
2.3 Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register

- Voor alle voorwaardelijke *als*-zinnen in het corpus is de zinsvolgorde geannoteerd.
- Modus en register gecombineerd:
 - 54.68% zinsinitieel
 - 6.13% zinsmediaal
 - 35.89% zinsfinaal
 - 3.30% insubordinatief

2.3 Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register

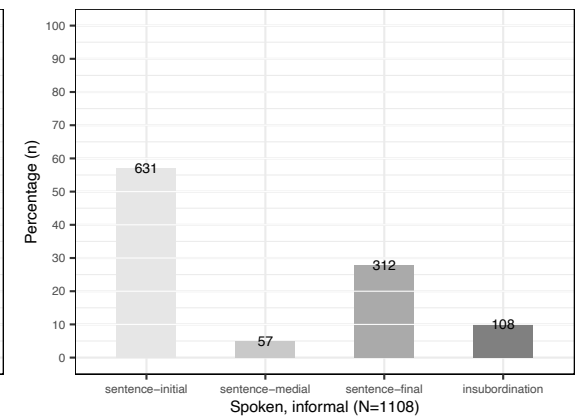
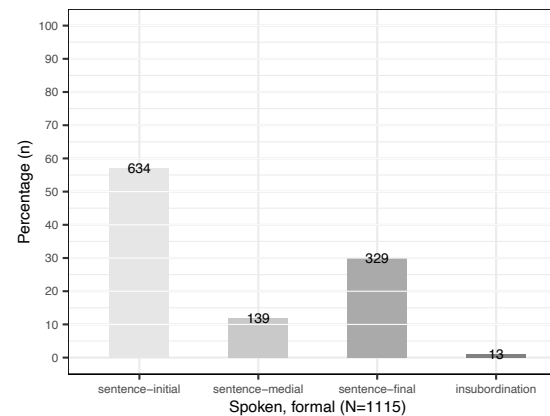
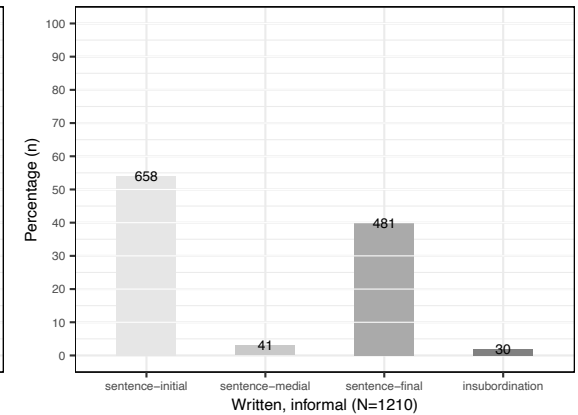
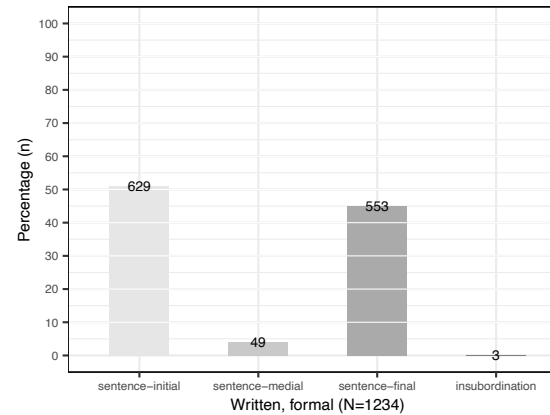
- Significant verschil tussen geschreven en gesproken teksten ($X^2=171.89$, $df=3$, $p<0.01$).
 - Geschreven: zinsinitieel 52.66%, zinsmediaal 3.68%, zinsfinaal 42.31%, 1.35% insubordinatief.
 - Gesproken: zinsinitieel 56.91%, zinsmediaal 8.82%, zinsfinaal 28.83%, 5.44% insubordinatief.
- Significant verschil tussen formele en informele teksten ($X^2=129.76$, $df=3$, $p<0.01$).
 - Formeel: zinsinitieel 53.77%, zinsmediaal 8.00%, zinsfinaal 37.55%, 0.68% insubordinatief.
 - Informeel: zinsinitieel 55.61%, zinsmediaal 4.23%, zinsfinaal 34.21%, 5.95% insubordinatief.
- Associatiesterkte *medium* (Cramers $V=0.19$ en 0.17)

2.3 Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register

• Modus

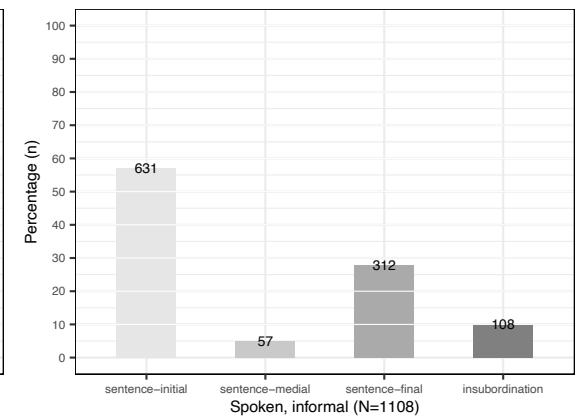
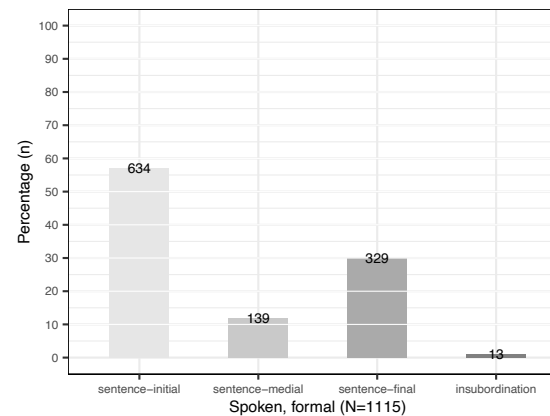
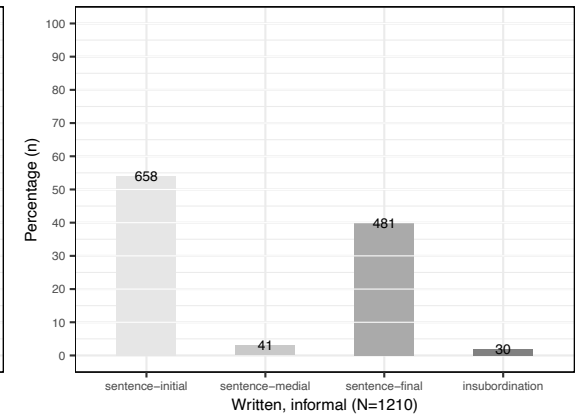
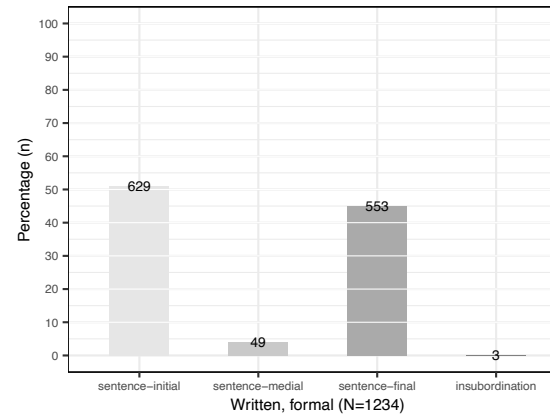
- Distributie van zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen draagt niet individueel bij aan de algemene significantie.
- Insubordinatie is frequenter dan verwacht in gesproken teksten in vergelijking tot geschreven teksten ($z=5.56$, $p<0.001$; $z=-5.31$, $p<0.001$).
- We zien een tegengestelde trend bij zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen, die vaker dan verwacht voorkomen in geschreven teksten in vergelijking tot gesproken teksten ($z=-5.30$, $p<0.001$; $z=5.55$, $p<0.001$).
- Zinsmediale voorwaardelijke bijzinnen komen vaker voor dan verwacht in gesproken teksten in vergelijking tot geschreven teksten ($z=5.12$, $p<0.001$; $z=-4.88$, $p<0.001$).

2.3 Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register

• Register

- Frequenties van zinsinitiële én zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen dragen niet individueel bij aan de algemene significantie.
- Insubordinatie is frequenter dan verwacht in informele teksten in vergelijking tot formele teksten ($z=7.03$, $p<0.001$; $z=-6.99$, $p<0.001$).
- Zinsmediale voorwaardelijke bijzinnen komen vaker voor dan verwacht in formele teksten in vergelijking tot informele teksten ($z=3.67$, $p<0.001$; $z=-3.70$, $p<0.001$).

2.3 Distributie van zinsvolgorden t.o.v. modus en register

- Conclusies

- Vergelijking zinsinitiële en zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen
 - Zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen hebben een vergelijkbare frequenties (+/-60%) in geschreven en gesproken teksten in formele en informele teksten en zijn het frequentst.
 - Zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen zijn minder frequent (+/-40%) dan zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen en hebben een hogere frequentie in geschreven teksten dan in gesproken teksten.
 - Zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen zijn frequenter dan je op basis van de literatuur over Engelse voorwaardelijke zinnen zou verwachten (70-80% zinsinitiële, 20-30% zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen).
- Insubordinatie is het frequentst in gesproken informele teksten en het minst frequent in geschreven formele teksten.
- Niet verwacht was dat zinsmediale voorwaardelijke bijzinnen relatief vaak in gesproken formele teksten voorkomen. Ze lijken vaak gebruikt te worden voor beleefdheidsdoeleinden.
 - En daarbij is enige normstelling *als je die kunt geven* ook wenselijk. (fn000211)

3 Syntactische integratie bij zinsinitiële voorwaardelijke zinnen

- Drie integratiepatronen; mate van integratie van bij- en hoofdzin (cf. König & Van der Auwera 1988; Renmans & Van Belle 2003)
 - Integratief (inversie van persoonsvorm en onderwerp, geen resumptief *dan*)
 - *Als de regering-Schroder daartoe inderdaad besluit, komt de regering-Balkenende met haar bezuinigingsbeleid in Europa nog meer alleen te staan.* (WR-P-P-G-0000105269)
 - Resumptief (inversie, resumptief *dan*)
 - *Als iemand werkelijk gelukkig is dan moet deze persoon in het bezit zijn van het goede.* (WR-X-A-A-journals-001)
 - Non-integratie (geen inversie, geen resumptief *dan*)
 - *Als je kijkt wat er de laatste zes, zeven jaar over ons is geschreven: ik ben niet anders gewend.* (WR-P-P-G-newspapers-115000)

3 Syntactische integratie bij zinsinitiële voorwaardelijke zinnen

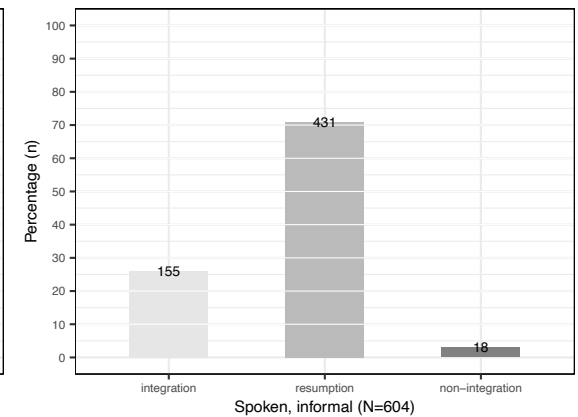
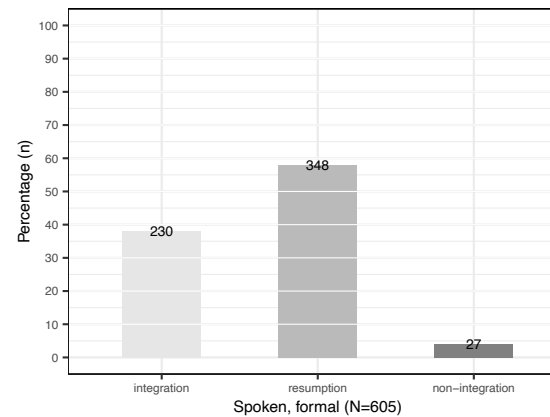
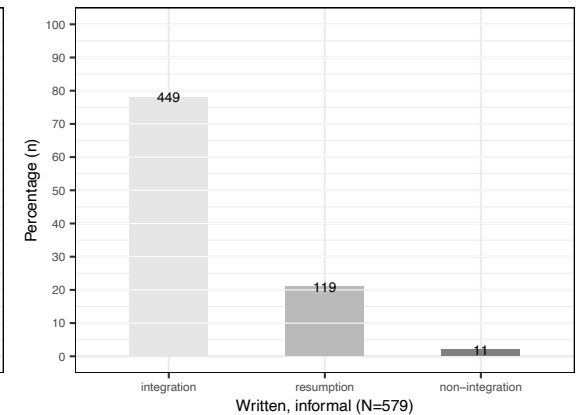
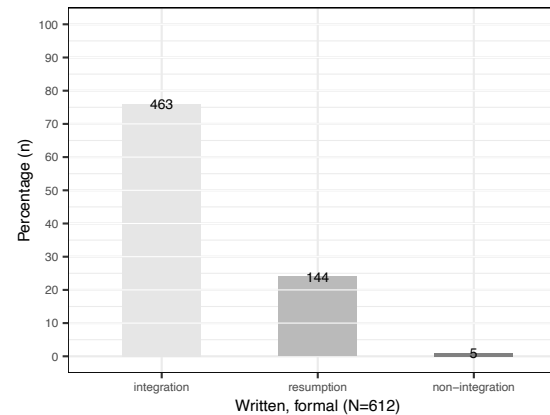
- Deze patronen zijn alleen mogelijk bij zinsinitiële voorwaardelijke zinnen.
 - Resumptief *dan* bij zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen verwijst naar voorgaande context.
 - Then I'll do it, *if you come to my office*. (Dancygier & Sweetser 1997: 131)
- Gesuggereerde factoren
 - De mate van semantische integratie (inhoudelijk>epistemisch>pragmatisch) beïnvloedt de mate van syntactische integratie (integratie>resumptie>non-integratie; cf. Renmans & Van Belle 2003)
 - Bij 'lange' bijzinnen/bijzinnen met constituenten na het werkwoord wordt eerder resumptief *dan* gebruikt (cf. Renmans & Van Belle 2003: 154).
 - Geen resumptief *dan* bij focuspartikels (*alleen als, zelfs als*; cf. Iatridou 1994; Dancygier & Sweetser 1997)
 - *Zelfs als het zo is dat het meningsverschil met een peer ervoor zorgt dat er een evidentieële symmetrie ontstaat*, dan kunnen er alsnog pragmatische redenen zijn om je oordeel niet op te schorten, maar aan je eigen overtuiging vast te houden. (WR-X-A-A-journals-001-pln)
 - En *alleen als de dames interesse in hebben* dan zoeken ze de man op. (fn007495)
 - *Even if you're awkward and want a Japanese aristocrat with no left ear*, then you cannot beat the Celestial store at the Vatican. (B1J-478)

3.2 Annotatie (en –betrouwbaarheid), afwijkende patronen

- Het annoteren van syntactische integratie resulteerde in een hoge betrouwbaarheidsscore (10%-sample; circa 500 zinnen)
 - Gwet's (2014) AC1=0.87, 88%, Cohen's κ : 0.85
- Enkele structurele `problemen':
 - Ingebedde voorwaardelijke bijzinnen
 - De eerste dag dat ik daar kwam kreeg ik een uh een stuk ijzer met een vijl erbij en de boodschap dat als stuk ijzer op was dat ik in magazijn een nieuw stuk ijzer kon komen halen. (fn008659)
 - Voorzitter voorzitter voor de helderheid dat betekent dus dat als het aantal woningen toeneemt dan neemt het bedrag toe. (fn000157)
 - Niet-declaratieve hoofdzinnen
 - Uhm ben ik correct als uh ik er vanuit ga dat uh de ontwikkelingen in Nederland rond geregistreerd partnerschap eigenlijk een aanjaagfunctie in Europa hebben gehad? (fn000196)
 - Incomplete zinnen (vooral in gesproken taal)
 - Kijk *als niemand er last van heeft* dan uh... (fn007723)

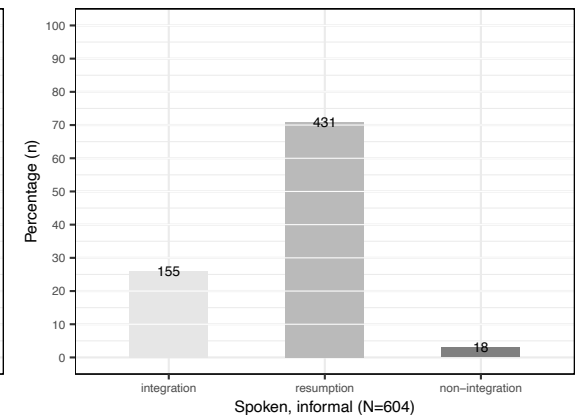
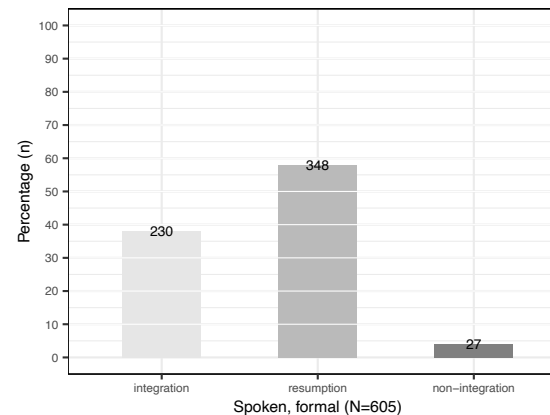
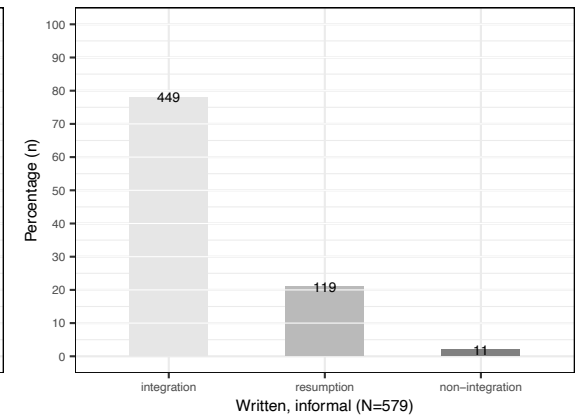
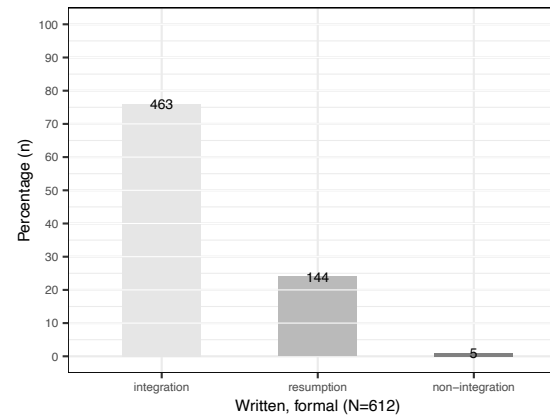
3.3 Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register

- Voor alle zinsinitiële voorwaardelijke *als*-zinnen in het corpus is de syntactische integratie geannoteerd.
- Modus en register gecombineerd:
 - 54.00% integratief
 - 43.4% resumptief
 - 2.5% non-integratief

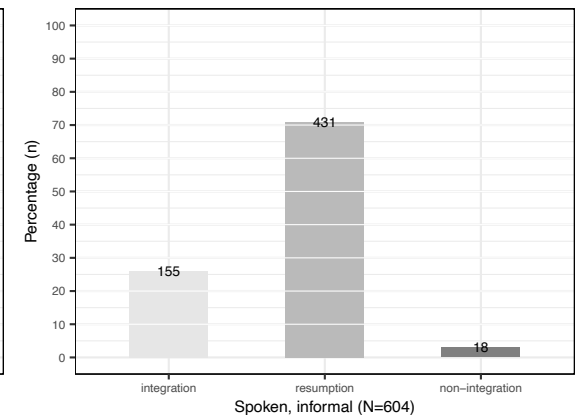
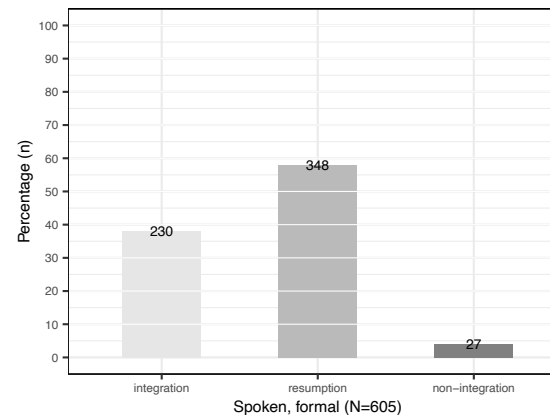
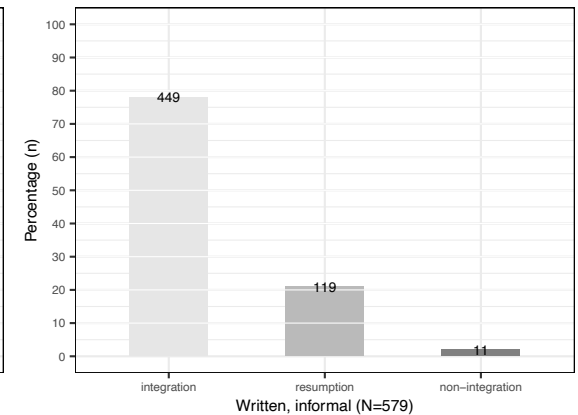
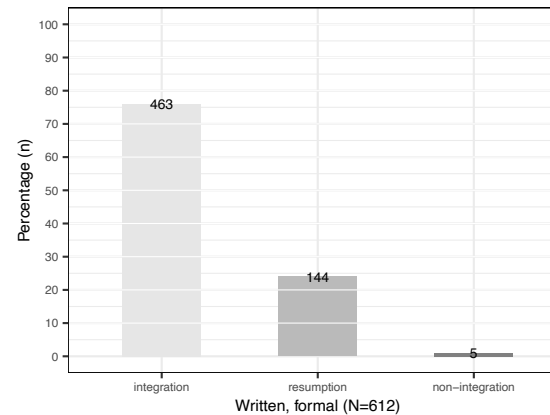
3.3 Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register

- Significant verschil tussen gesproken en geschreven teksten ($X^2=483.33$, $df=2$, $p<0.01$).
- Significant verschil tussen formele en informele teksten ($X^2=9.00$, $df=2$, $p=0.01$).
- Sterke associatie tussen modus en syntactische integratie (Cramers $V=0.45$) en een zwakke associatie tussen register en syntactische integratie (Cramers $V=0.06$).

3.3 Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register

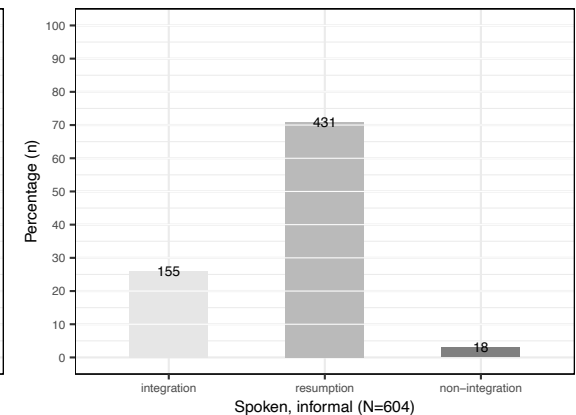
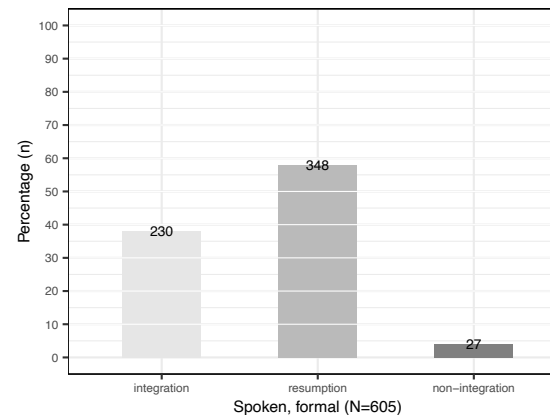
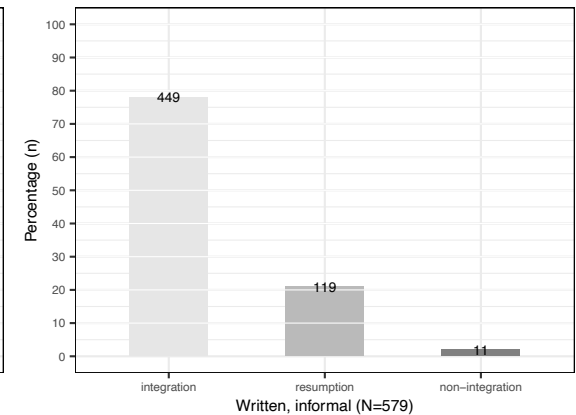
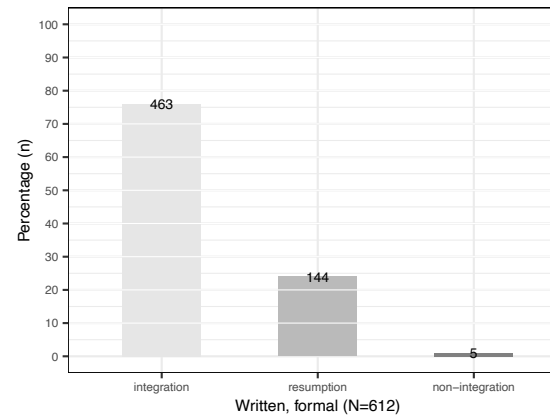
- In geschreven teksten is er een duidelijke voorkeur voor het integratieve patroon (76.57%) boven het resumptieve patroon (22.08%).
- In gesproken teksten is er een (minder) sterke voorkeur voor het resumptieve patroon (64.43%) boven het integratieve patroon (31.84%).
- Het non-integratieve patroon heeft een lage frequentie in zowel geschreven (1.34%) als gesproken teksten (3.72%).

3.3 Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register

- **Modus**

- Alle individuele distributies dragen bij aan de algemene significantie.
- De grootste bijdrage komt van de distributie van het resumptieve patroon, dat vaker dan verwacht voorkomt in gesproken teksten in vergelijking tot geschreven teksten ($z=11.09, p<0.001; z=-11.17, p<0.001$)
- We zien een tegengestelde trend bij het integratieve patroon, dat vaker voorkomt dan verwacht in geschreven teksten in vergelijking tot gesproken teksten. ($z=-10.50, p<0.001; z=10.58, p<0.001$).
- Het non-integratieve patroon komt minder vaak voor dan verwacht in geschreven teksten in vergelijking tot gesproken teksten ($z=2.57, p<0.05; z=-2.59, p<0.01$).

3.3 Distributie van integratiepatronen t.o.v. modus en register

- Conclusies
 - Het integratieve patroon is het frequentst, maar er is een groot verschil tussen gesproken en geschreven teksten.
 - In geschreven teksten komt het integratieve patroon het meest voor (76.57%; 22.08% resumptief).
 - In gesproken teksten komt het resumptieve patroon het meest voor (64.43%; 31.84% integratief).
 - Vgl. Renmans & Van Belle (2003: 148): 76.35% integratief, 23.65% resumptief, 0.00% non-integratief (n=203, geschreven teksten)
- Niet verwacht was dat non-integratie vaker voorkomt in *formele* gesproken teksten. De `semantische integratie' (cf. Renmans & Van Belle 2003) is vaak laag; veel pragmatische voorwaardelijke zinnen/`discourse management conditionals' (cf. Rowley-Jolivet & Carter-Thomas 2008).
 - Bovendien *als u even concreet probeert te maken* uh een bedrijf zal sowieso wel even extra uh vingers natellen voordat die aan iemand uh iemand xxx positie xxx nou juist in die positie zitten omdat je al snel de verdenking op je laadt dat daarmee te maken zou kunnen hebben. (fn000217)
 - En wat ik altijd zo grappig vind van die twee *als je nou kijkt daar rechtsboven* dat is Wega die zit in sterrenbeeld de Lier en daar ietsjes linksonder van die heldere ster is Deneb in de sterrenbeeld de Zwaan. (fn007465)

4 Conclusies en vervolg

- Zinsinitiële voorwaardelijke bijzinnen zijn het frequentst in gesproken en geschreven teksten, zowel in het formele als het informele register.
 - Literatuur over Engelse voorwaardelijke zinnen rapporteert veelal over 70 tot 80% zinsinitiële en 20 tot 30% zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen.
 - In het Nederlands lijkt de verhouding te zijn: 60% zinsinitiële en 40% zinsfinale voorwaardelijke bijzinnen .
- In geschreven teksten is er een duidelijke voorkeur voor het integratieve patroon (76.57%), in gesproken teksten is er een voorkeur voor het resumptieve patroon (64.43%).
- In hoeverre dragen zinsvolgorde en syntactische integratie, samen met andere vormkernmerken, bij aan de invulling van de relatie tussen bij- en hoofdzin?